

मैत्रावरुणर्वसिष्ठः। अश्विनौ। त्रिष्टुप्।

आ वां रथो रोदसी बद्धधानो हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः।

घृतवर्तनिः पविभी रुचान इषां वोळ्हा नृपतिर्वाजिनीवान्॥ ७.०६९.०१

घृतवर्तनिः- दीप्तसदनः। पविभिः- नेमिभिः। रुचानः- दीप्तः। इषाम्- काम्यानाम्। वोळ्हा- वोढा। नृपतिः- नृणां पालकः। वाजिनीवान्- गतिमान्। वाम्- युवयोः। हिरण्ययः- हिरण्मयः। रथः- लक्ष्यप्रापकरंहणप्रतीकरथः। रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। बद्धधानः- आक्रमन्। वृषभिः- वर्षकैः। अश्वैः- प्राणाश्वैः। आ यातु- आगच्छतु॥१॥

स पप्रथानो अभि पञ्च भूमा त्रिवन्धुरो मनसा यातु युक्तः।

विशो येन गच्छथो देवयन्तीः कुत्रा चिद्याममश्विना दधाना॥ ७.०६९.०२

सः- असौ रथः। पञ्च भूमा- ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रनिषादान्। अभि- अभितः। पप्रथानः- प्रथमानः। त्रिवन्धुरः- सारथ्यवस्थानत्रययुक्तः। युक्तः- सुष्ठु योजितः। मनसा- चित्तेन। यातु- गच्छतु। येन। देवयन्तीः- देवकामाः। विशः- प्रजाः। कुत्र चित्- यत्र कुत्रापि। यामम्- मार्गम्। अश्विना- प्राणेशनशक्तिभूतौ। दधाना- धारयन्तौ। गच्छथः। येन केनापि मार्गेण देवकामान् गच्छथ इति भावः॥२॥

स्वश्वा यशसा यातमर्वाग्दस्त्रा निधिं मधुमन्तं पिबाथः।

वि वां रथो वध्वा३ यादमानोऽन्तान्दिवो बाधते वर्तनिभ्याम्॥ ७.०६९.०३

स्वश्वा- शोभनप्राणतुरगौ। यशसा- यशस्विनौ। दस्त्रा- दर्शनीयौ। अर्वाक्- अस्मदभिमुखम्। आ यातम्- आगच्छतम्। मधुमन्तम्- मधुरम्। निधिम्- सम्पद्भूतरसम्। पिबाथः- अनुभवथः। वाम्- युवयोः। रथः। वध्वा- उषसा सह। वि- विशेषेण। यादमानः- अभिगच्छन्। दिवः अन्तान्। वर्तनिभ्याम्- स्वचक्राभ्याम्। बाधते- आक्रमते। अश्विनौ प्रभाते दृश्यमाननक्षत्रयोरधिदेवते। उषा

उदयदेवता । आध्यात्मिके तु श्वासप्रश्वासभूतप्राणेशनशक्तिभूतावश्विनौ पूरकरेचकाधिदैवते ।
तयोर्जाया उषाः कुम्भकविद्या ज्ञानोदयदेवता ॥३॥

युवोः श्रियं परि योषावृणीत सूरौ दुहिता परितक्यायाम् ।

यद्देवयन्तमवथः शचीभिः परि ग्रंसमोमना वां वयौ गात् ॥ ७.०६९.०४

परितक्यायाम्- निशायां मनुष्यप्रज्ञायाम् । युवोः- युवयोः । श्रियम् । सूरौ दुहिता- सूर्यपुत्री उषाः ।
परि अवृणीत- अवृणोत् । यत्- यदा । देवयन्तम्- देवकामम् । शचीभिः- प्रज्ञाभिः । अवथः-
रक्षथः । तदा । वाम्- युवयोः । ग्रंसम्- दीप्तम् । वयः- अन्नम् । ओमना- रक्षया । तम् । परि गात्-
परिगच्छति । कुम्भकभूता आत्मसूर्यस्य पुत्री उषा मनुष्यप्रज्ञायां दैवीप्रज्ञाप्राप्त्यर्थं
प्राणेशनशक्तिभूताश्विनोः पूरकरेचकभूतयोः श्रियं साहाय्यायापेक्षत इति भावः ॥४॥

यो ह स्य वां रथिरा वस्त उस्त्रा रथौ युजानः परियाति वर्तिः ।

तेन नः शं योरुषसो व्युष्टौ न्यश्विना वहतं यज्ञे अस्मिन् ॥ ७.०६९.०५

रथिरा- रथिनौ । यः । वाम्- युवयोः । रथः । युजानः- युक्तः । उस्त्राः- रश्मीन् । वस्ते- निवासयति ।
वर्तिः- शोभनमार्गे । परियाति- परिगच्छति । तेन । नः- अस्मभ्यम् । उषसो व्युष्टौ- प्रभाते
विद्यासम्पत्तौ । अश्विना- प्राणेशनशक्तिभूतौ । अस्मिन्- एतस्मिन् । यज्ञे- दाने पूजायां
सङ्गतिकरणे । शम्- शान्तिम् । योः- अमङ्गलस्य पृथक्करणम् । वहतम्- प्रापयतम् ॥५॥

नरा गौरैव विद्युतं तृषाणास्माकमद्य सवनोप यातम् ।

पुरुत्रा हि वां मतिभिर्हवन्ते मा वामन्ये नि यमन्देवयन्तः ॥ ७.०६९.०६

नरा- नेतारौ । गौरैव- गौराविव । विद्युतम्- दीप्तं रसं प्रति । तृषाणा- तृष्णासम्पन्नौ । अस्माकम्-
नः । अद्य- इदानीम् । सवना- सम्भजनानि । उप यातम्- आगच्छतम् । पुरुत्रा- बहुषु । हि- खलु ।
वाम्- युवाम् । मतिभिः । हवन्ते- आह्वयन्ति । वाम्- युवाम् । अन्ये- इतरे अस्मद्विरोधिनः ।
देवयन्तः- देवकामाः सन्तः । मा नि यमन्- मा नियच्छन्तु ॥६॥

युवं भुज्युमवविद्धं समुद्र उदूहथुरर्णसो अस्त्रिधानैः।

पतत्रिभिरश्रमैरव्यथिभिर्दंसनाभिरश्विना पारयन्ता ॥ ७.०६९.०७

युवम्- युवाम्। समुद्रे- अण्वि। मूलशक्तिधारायां प्रकृत्याम्। संसाराण्वि। अवविद्धम्- विक्षिप्तम्।

भुज्युम्- भोक्तारम्। अर्णसः- ततः। अस्त्रिधानैः- अक्षीयमाणैः। अश्रमैः- श्रमरहितैः।

अव्यथिभिः- व्यथारहितैः। दंसनाभिः- दर्शनीयैः। पतत्रिभिः- प्राणतुरगैः। अश्विना- हे अश्विनौ।

पारयन्ता- तारयन्तौ। उदूहथुः- उद्धृतवन्तौ ॥७॥

नू मे हवमा शृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत्।

धत्तं रत्नानि जरतं च सूरीन्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७.०६९.०८

पूर्वं व्याख्यातम् (७.०६७.१०) ॥८॥

Dr. Ranganatha